

Interkulturalna osjetljivost nastavnika – rezultati istraživanja faktorskih dimenzija interakcije

Dijana Drandić
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Muzička akademija u Puli

Sažetak

U ovom se radu analiziraju rezultati istraživanja interkulturalne osjetljivosti nastavnika kroz faktorske dimenzije interakcije. Istraživanje je obuhvatilo 276 nastavnika primarnog obrazovanja i predmetne nastave, što predstavlja reprezentativan uzorak od 71,13% od ukupnog broja nastavnika u 11 osnovnih škola koji djeluju na području grada Pule. Na varijable/tvrđnje iz istraživačkog instrumenta primijenjena je faktorska analiza zajedničkih faktora s Varimax rotacijom da bi utvrdili kako je dimenzionirana interkulturalna osjetljivost nastavnika. Prema provedenom istraživanju i dobivenim rezultatima utvrđeno je postojanje pet faktorskih dimenzija: povjerenje i pouzdanost, uživanje u komunikaciji, poštivanje i prihvaćanje kulturnih razlika, angažiranje i sudjelovanje u interakciji, te razumijevanje i pažnja prema kulturno drugačijima, koje sadržajno možemo definirati kao pet dimenzija interkulturalne osjetljivosti nastavnika formiranih u interakciji s osobama iz drugih kultura.

Ključne riječi: interkulturalna osjetljivost, interkulturalne kompetencije, obrazovanje, nastavnik, različitost kultura, učenik.

Uvod

Sedamdesetih godina 20. stoljeća pojavom nove kulturne različitosti migranata (bilo radne migracije, migracije radi spajanja obitelji, političkih azilanata, ilegalnih migranta, stranih studenata, ili pojave dijaspore kao posebne vrste etničke skupine) i kritici asimilacionizma i kulturnog relativizma europske države uvođe pojam interkulturalnog obrazovanja. Kakvo treba biti interkulturalno obrazovanje da bi pripadnici različitih kultura razumjeli, priznali i poštovali jedni druge, nema jedinstvenog odgovora. S obzirom na različitost društvenih potreba i različitost odgojno-obrazovnih i pedagoških tradicija neki autori stavljaju naglasak na učenje o drugim kulturama (Piršl, 2007; Drandić, 2010); drugi govore o potrebi osvještavanja i oslobađanja od stereotipa, predrasuda i etnocentrizma (Gundara, 2008); treći zagovaraju sveobuhvatne promjene kurikuluma i školske organizacije (Spajić-Vrkaš, 2003; Parekh, 2000), a četvrti traže da se multi/interkulturalno obrazovanje usmjeri prema osigu-

ranju društvene pravde kroz interkulturalni dijalog i društvenu akciju (Sleeter, 1996; Burbules, 1991). Posebnu grupu čine autori (Bennett, 1993; Chen i Starosta, 2004; Byram, 2008) koji u sklopu rasprava o stjecanju interkulturalne kompetencije središnje mjesto daju razvoju interkulturalne osjetljivosti i komunikacije kako kod nastavnika tako i kod učenika.

Spremnost nastavnika na promjene i prihvaćanje interkulturalnih obrazovnih načela usko su povezani s razvojem njihove interkulturalne kompetencije.

Polazeći od shvaćanja da je interkulturalno osjetljiva ona osoba koja je sposobna razviti pozitivne emocije kroz razumijevanje i prihvaćanje kulturnih razlika te promicati prikladna i učinkovita ponašanja u interkulturalnoj komunikaciji, interkulturalna osjetljivost se odnosi i na sposobnost prepoznavanja, priznavanja i poštivanja kulturalnih razlika. Interkulturalna osjetljivost predstavlja afektivnu dimenziju interkulturalne komunikacijske kompetencije (King i Baxter-

Magolda, 2002), vlastitu svijest, znanje i razumijevanje kulturnih razlika (Sandberg i Vincze, 2008), dok Bhawuk i Brislin (1992) uključuju još razumijevanje različitih oblika ponašanja u različitim kulturama, otvorenost prema kulturnim razlikama, te fleksibilnost iz perspektive vlastite kulture. Razina interkulturalne osjetljivosti označava sposobnost razlikovanja i doživljaja kulturne raznolikosti te sposobnost razmišljanja na interkulturalno prikladan način (Hammer i sur., 2003). Mahon (2006) sugerira da samo snažna, dugotrajna, izravna, zanimljiva, jedan-na-jedan interakcija s učenicima omogućava nastavnicima da razviju interkulturalne vještine kako bi se uspješno nosili s potrebama kulturno različitih učionica. Za Perry i Southwell (2011) važno je poticati interkulturalno razumijevanje i stjecanje znanja o različitim kulturnim praksama koje izravno poboljšavaju kulturnu osviještenost, socijalne i komunikacijske vještine presudne za razvoj interkulturalne kompetencije. Istražujući stavove i faze ponašanja kroz koje ljudi prolaze u kontaktima s kulturno drugačijima te njihove modele ponašanja, različiti autori su razvili modele stjecanja i razvoja interkulturalne osjetljivosti/kompetencije nastavnika. Bennett (2004) je definirao i razvio model DMIS – Developmental Model of Intercultural Sensitivity. Karakteristika ovog modela je predviđanje razvoja interkulturalnih sposobnosti u nekoliko faza i razina, počevši od etnocentrizma (odbijanje, obrana i minimaliziranje kulturnih razlika) do etnorelativizma (prihvatanje, prilagodba i integracija kulturnih razlika), a završava stečenom interkulturalnom kompetencijom. Chen i Starosta (2000, 2004) su razvili model stjecanja interkulturalnih komunikacijskih kompetencija kroz tri povezane perspektive: afektivnu ili interkulturalnu osjetljivost, kognitivnu ili interkulturalnu svijest te bihevioralnu (ponašajnu) ili interkulturalnu spretnost. Ovaj model, smatraju autori (Chen i Starosta, 2000) potiče interaktivnu sposobnost prihvatanja, poštivanja, priznavanja, tolerancije i integriranja kulturnih razlika.

Spoznaja o postojanju prepreka u komunikaciji s kulturno drugačijima ističe Drandić (2012) usmjerava pozornost na važnost učenja o drugim kulturama, uz osvještavanje i prepoznavanje vidljivih i nevidljivih barijera te uspostavljanje pozitivne interakcije s osobama iz drugih kultura. Nedostatak iskustva nastavnika u kontaktima s različitim kulturama koji-

ma pripadaju učenici, za Mahon (2006) dovodi do minimaliziranja i ignoriranja kulturnih razlika, kao i nesposobnosti za stvaranje okruženja koji uključuje kulturnu osjetljivost i razumijevanje o tome kako komunicirati s kulturno različitimima.

Kulturno raznolika škola ima potencijal razvijati interkulturalne kompetencije kod učenika, a nastavnici bi trebali posjedovati temeljna znanja o bitnim karakteristikama interkulturalnog odgoja i obrazovanja, zadovoljavajuću razinu interkulturalne osjetljivosti te pozitivne stavove i razvijenu interkulturalnu osjetljivost/ kompetenciju za rad u kulturno pluralnim razredima (Piršl, 2011).

Metodologija empirijskog istraživanja

Ciljevi istraživanja

Utvrđiti kako je dimenzionirana interkulturalna osjetljivost nastavnika, te definirati interkulturalne kompetencije nastavnika dobivene izlučivanjem faktora interakcije.

Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno na nastavnicima iz 11 osnovnih škola koji djeluju na području Grada Pule tijekom mjeseca travnja 2009/2010. školske godine. U tom periodu bilo je zaposleno ukupno 388 nastavnika primarnog obrazovanja i predmetne nastave, a istraživanju se odazvalo 276 ili 71,13%.

Istraživački instrument

Originalni, inicijalni instrument (Intercultural Sensitivity Scale – ISS, autora Chen i Starosta, čiju ćemo finalnu verziju koristiti u našem istraživanju, nastao je 1996. godine u sklopu razvijanja modela interkulturalne komunikacijske kompetencije i mjerenja interkulturalne osjetljivosti. Valjanost i pouzdanost instrumenta autori su provjeravali kroz nekoliko faza istraživanja. Skala mjeri interkulturalnu osjetljivost kroz 24 zavisne varijable/tvrđnje koje definiraju interkulturalnu osjetljivost nastavnika (tablica 1). Instrument smo preveli s engleskoga na hrvatski jezik i sondažno provjerili prije empirijskog istraživanja. Svakoj varijabli/tvrđnji iz upitnika priložena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa: 1 = nimalo se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = niti se slažem/niti se ne slažem; 4 = slažem se i 5 = potpuno se slažem.

TABLICA 1 TVRDNJE/STAVOVI PREMA AUTORIMA CHEN I STAROSTA (2000)

broj tvrdnje	Tvrdnje/Stavovi
1	Uživam u interakciji s ljudima iz drugih kultura
2	Mislím da su ljudi iz drugih kultura uskogrudni.
3	Prilično sam siguran/na u sebe u interakciji s ljudima iz drugih kultura.
4	Jako mi je teško govoriti pred ljudima iz drugih kultura.
5	Uvijek znam što reći u interakciji s ljudima iz drugih kultura.
6	U interakciji s ljudima iz drugih kultura mogu biti druželjubiliv/a koliko to želim.
7	Ne volim biti s ljudima iz drugih kultura.
8	Poštujem vrijednosti ljudi iz drugih kultura.
9	U interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam.
10	Osjećam se sigurno u interakciji s ljudima iz drugih kultura.
11	Obično ne formiram mišljenje na prvi pogled o sugovornicima iz drugih kultura.
12	Često postanem malodušan/na kad sam s ljudima iz drugih kultura.
13	Ljudima iz drugih kultura pristupam bez predrasuda.
14	Vrlo sam obziran/na u interakciji s ljudima iz drugih kultura.
15	Često se osjećam beskorisnim/om u interakciji s ljudima iz drugih kultura.
16	Poštujem načine na koji se ponašaju ljudi iz drugih kultura.
17	Pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura.
18	Ne bih prihvatio/la mišljenje ljudi iz drugih kultura.
19	Osjetljiv/a sam na nejasna značenja u interakciji sa sugovornikom/icom iz druge kulture.
20	Mislím da je moja kultura bolja od drugih kultura.
21	Često dajem sigurne odgovore u interakciji sa sugovornikom/icom iz druge kulture.
22	Izbjegavam situacije u kojima ću morati imati posla s ljudima iz drugih kultura.
23	Često pokazujem svoje razumijevanje verbalnim ili neverbalnim znakovima sugovorniku/ici iz druge kulture.
24	Uživam u razlikama između mene i sugovornika/ice iz druge kulture.

Rezultati i diskusija

Na varijable/tvrdnje iz istraživačkog instrumenta primijenjena je faktorska analiza zajedničkih faktora. Naime, jedna je od osnovnih pretpostavki za primjenu faktorske analize ta da su podaci mjereni na intervalnoj skali. Faktorskom analizom prepoznajemo skup faktora koji predstavlja unutarnje veze u grupi povezanih varijabli. Da bi korelacijska matrica bila prikladna za faktorsku analizu potrebno je da bar dio korelacija veći od $r = 0,3$. Korelacijska matrica koja sadrži koeficijente jednostavne linearne korelacije svakog para varijabli osnovica

je za provođenje faktorske analize. Osim toga, jedan od preduvjeta provođenja faktorske analize jest povezanost između izvornih varijabli, a osnova za uočavanje skupina povezanih varijabli korelacijska je matrica.

Korelacijska matrica s 24 izvorne varijable prikazana je u tablici 2. Korelacijska matrica pokazuje korelacije između nekih varijabli. Primjerice, između izvornih varijabli: „prilično sam siguran/na u sebe u interakciji s ljudima iz drugih kultura”, „uvijek znam što reći u interakciji s ljudima iz drugih

kultura”, „često dajem sigurne odgovore u interakciji sa sugovornikom/icom iz druge kulture” postoji korelacija i ta se skupina varijabli izdvaja kao jedan od mogućih faktora. Ispitivanje korelacijska matrice potvrdilo je prikladnost podataka za provođenje postupka faktorske analize, jer je veliki broj koeficijentata korelacije jednak ili veći od 0,3 te ukazuje na povezanost između varijabli.

Izračunali smo inicijalne rezultate na osnovi kojih su izlučeni faktori, odnosno dobili smo svojstvene vrijednosti, postotke i kumulative varijance za svaki

pojedini faktor. Rezultati nam pokazuju da su sve pojedinačne Kaiser-Meyer-Olkinove mjere zadovoljavajuće. Kaiser-Meyer-Olkinova (KMO) mjera sljedeći je kriterij kojim se može ispitati prikladnost podataka za primjenu faktorske analize. Kaiser-Meyer-Olkinova mjera kreće se u zatvorenom intervalu od 0 do 1. Ako je vrijednost te mjere manja od 0,5 korelacijska matrica nije prikladna za faktorsku analizu. Na taj se način može ispitati prikladnost svake pojedine varijable u analizi i mogu se isključiti varijable koje nemaju dovoljno veliku vrijednost.

TABLICA 2 FAKTORSKA STRUKTURA ZNAČAJNIH FAKTORA PRIJE ROTACIJE

Varijable	Inicijalna vrijednost			Prije rotacije		
	Svojstvena vrijednost	Postotak varijance %	Kumulativni postotak varijance %	Svojstvena vrijednost	Postotak varijance %	Kumulativni postotak varijance %
1	6,447	26,861	26,861	6,447	26,861	26,861
2	1,839	7,663	34,524	1,839	7,663	34,524
3	1,387	5,780	40,304	1,387	5,780	40,304
4	1,299	5,412	45,716	1,299	5,412	45,716
5	1,066	4,442	50,158	1,066	4,442	50,158
6	1,052	4,382	54,540	1,052	4,382	54,540
7	,935	3,894	58,434			
8	,914	3,809	62,244			
9	,888	3,699	65,943			
10	,805	3,356	69,289			
11	,716	2,982	72,280			
12	688	2,865	75,145			
13	,652	2,718	77,864			
14	,636	2,650	80,514			
15	,608	2,532	83,046			
16	,567	2,361	85,407			
17	,534	2,225	87,633			
18	,512	2,133	89,766			
19	,487	2,028	91,794			
20	,476	1,982	93,776			
21	,421	1,756	95,532			
22	,409	1,705	97,237			
23	,354	1,473	98,710			
24	,310	1,290	100,000			

Tim postupkom je dobiven optimalan broj teorijski značajnih faktora. Pri postupku izlučivanja faktora promatraju se njihove svojstvene vrijednosti veće od 1. Iz rezultata prikazanih u tablici 2. vidljivo je da su prema tome kriteriju izlučena šest faktora: faktor 1 u inicijalnoj vrijednosti ima svojstvenu vrijednost 6,447; dok mu je postotak varijance 26,861%; drugi po redu faktor ima svojstvenu vrijednost 1,839; postotak varijance 7,663%; nadalje, treći faktor ima svojstvenu vrijednost 1,387; postotak varijance 5,780%; kod četvrtog faktora svojstvena vrijednost iznosi 1,299; postotak varijance 5,412%; peti faktor ima svojstvenu vrijednost 1,066; posto-

tak varijance 4,442%; pregledom šestog faktora uočena je svojstvenu vrijednost 1,052; postotak varijance 4,382% a kumulativna vrijednost iznosi 54,54% totalne varijance.

Faktorske strukture prije rotacije (tablica 3) prikazuju nerotirane faktorske težine svake varijable za šest dobivenih komponenti/faktora. Pošto je utvrđen broj faktora, potrebno je odrediti matricu faktorske strukture izlučenih faktora. Matrica faktorske strukture sadrži faktorska opterećenja koja predočuju koeficijente korelacije između izlučenih faktora i varijabli. Faktorska opterećenja ukazuju na važnost svake varijable za pojedini faktor. Vidljivo je da većina varija-

TABLICA 3 MATRICA FAKTORSKE STRUKTURE PRIJE ROTACIJE

Varijable	Faktori					
	1	2	3	4	5	6
22	-,685					
9	-,657					
15	-,626					
12	-,591					
7	-,591					
10	,590	,396				
13	,577					
4	-,564	-,370				
17	,549		,420			
18	-,548					
1	,544					
21	,520	,501				
24	,510		,373			
2	-,505	,395	,385			
3	,489	,462				
23	,482					,322
20	-,475	,399		,353		
11	,467		-,371			
5	,422	,536				
8	,365		-,547			
14	,338			,450	,430	
6	,451				-,491	
16	,411				-,418	,335
19				,404	-,312	-,562

bli ima velike faktorske težine (iznad 0,4) za svih šest faktora. Analizirajući varijable iz tablice 3. uočava se da pojedine varijable koreliraju s nekoliko faktora, a analiza faktora pokazuje da je prvi faktor definiran visokim faktorskim opterećenjima većeg broja varijabli.

Budući da inicijalna matrica nema obilježja jednostavne strukture, provodi se rotacija faktora kojom se mijenja odnos između varijabli i faktora. Rotaciju faktora moguće je provesti uz pomoć jedne od metoda ortogonalne rotacije (gdje su faktorske osi zadržane pod pravim kutom) ili jedne od metoda ko-

sokutne rotacije (gdje kutovi među osima mogu biti različiti od 90 stupnjeva).

U ovome istraživanju, prikazanom u tablici 4. (Faktorska struktura značajnih faktora nakon rotacije), primijenjena je ortogonalna rotacija faktora. Odabrana je metoda varimax rotacije faktora. Ta je metoda, u odnosu na druge metode rotacije, uspješnija u postizanju principa jednostavne strukture. Varimax rotacija faktora rezultira pojednostavnjenjem stupaca u matrici faktorske strukture, odnosno pojednostavnjenjem faktora.

TABLICA 4 FAKTORSKA STRUKTURA ZNAČAJNIH FAKTORA NAKON ROTACIJE

Varijable	Inicijalna vrijednost			Nakon rotacije		
	Svojevna vrijednost	Postotak varijance %	Kumulativni postotak varijance %	Svojevna vrijednost	Postotak varijance %	Kumulativni postotak varijance %
1	6,447	26,862	26,861	3,095	12,898	12,898
2	1,839	7,663	34,524	2,975	12,395	25,293
3	1,387	5,780	40,304	2,150	8,958	34,250
4	1,299	5,412	45,716	1,945	8,104	42,355
5	1,066	4,442	50,158	1,723	7,178	49,533
6	1,052	4,382	54,540	1,202	5,007	54,540
7	,935	3,894	58,434			
8	,914	3,809	62,244			
9	,888	3,699	65,943			
10	,805	3,356	69,289			
11	,716	2,982	72,280			
12	688	2,865	75,145			
13	,652	2,718	77,86			
14	,636	2,650	80,514			
15	,608	2,532	83,046			
16	,567	2,361	85,407			
17	,534	2,225	87,633			
18	,512	2,133	89,766			
19	,487	2,028	91,794			
20	,476	1,982	93,776			
21	,421	1,756	95,532			
22	,409	1,705	97,237			
23	,354	1,473	98,710			
24	,310	1,290	100,000			

U tablici 4. navedeni su i kumulativi za svaku pojedinu varijablu, postotak varijance i svojstvene vrijednosti izlučenih faktora nakon provedene varimax rotacije faktora. Iz rezultata je vidljivo da je struktura faktorskih opterećenja izmijenjena, odnosno da su faktorska opterećenja raspoređena na svih šest faktora, što nije bio slučaj kod nerotirane matrice: faktor prvi, nakon rotacije, ima svojstvenu vrijednost 3,095; postotak varijance 12,898%; drugi faktor ima svojstvenu vrijednost 2,975; postotak varijance 12,395%; treći faktor nakon rotacije

ima svojstvenu vrijednost 2,150; postotak varijance 8,958%; četvrti faktor nakon rotacije ima svojstvenu vrijednost 1,945; postotak varijance 8,104%; peti faktor nakon rotacije ima svojstvenu vrijednost 1,723; postotak varijance 7,178%; šesti faktor nakon rotacije ima svojstvenu vrijednost 1,202; postotak varijance 5,007%, kumulativnu vrijednost 54,54% totalne varijance.

U tablici 5. Matrica faktorske strukture nakon varimax rotacije faktora, prikazane su faktorske težine (veće od 0,4) za svih šest faktora.

TABLICA 5 MATRICA FAKTORSKE STRUKTURE NAKON VARIMAX ROTACIJE FAKTORA

Varijable	Faktori					
	1	2	3	4	5	6
21	,714					
3	,675					
10	,658					
4	-,649					
5	,626					
6	,467			,441		,348
9	-,419	,383	,315			
22		,747				
12		,696				
15	-,377	,578				
7		,534	,455			
18		,498	,326			
20		,459	,434			,406
8			-,685			,325
2			,670			
11			-,581		,316	
16				,774		
23				,601		
13				,531		
14					,662	
17		-,410		,358	,572	
1		-,366			,534	
24				,347	,504	
19						,786

TABLICA 6 STRUKTURA FAKTORA/GRUPIRANJE ČESTICA I FAKTORSKA OPTEREĆENJA

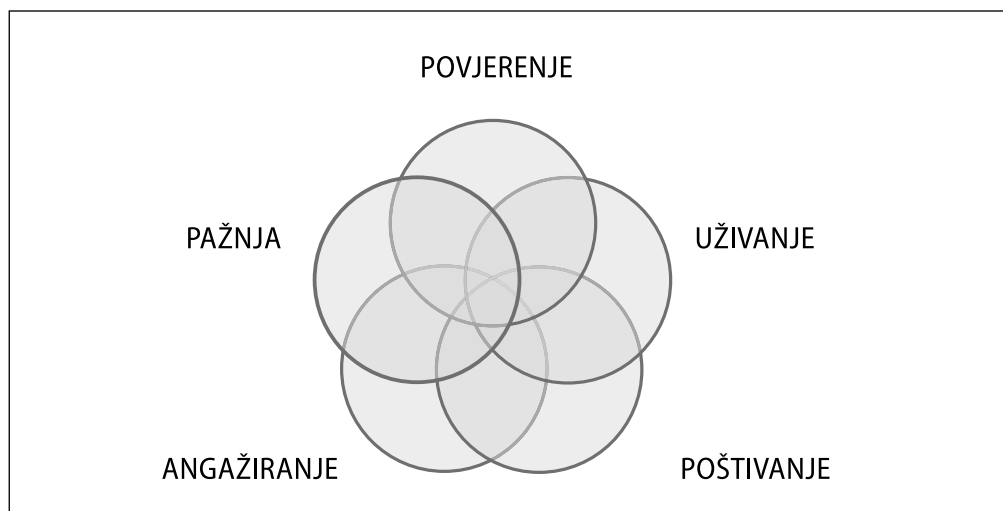
	ČESTICE	opterećenja
F A K T O R 1	21 / Često dajem sigurne odgovore u interakciji sa sugovornikom / icom iz druge kulture.	,714
	3 / Prilično sam siguran / na u sebe u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,675
	10 / Osjećam se sigurno u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,658
	5 / Uvijek znam što reći u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,626
	4 / Jako mi je teško govoriti pred ljudima iz drugih kultura.	,-649
	6 / U interakciji s ljudima iz drugih kultura mogu biti druželjubiv / a koliko to želim.	,467
	9 / U interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam.	,-419
	15 / Često se osjećam beskorisnim / om u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,-377
F A K T O R 2	22 / Izbjegavam situacije u kojima ću morati imati posla s ljudima iz drugih kultura.	,747
	12 / Često postanem malodušan / na kad sam s ljudima iz drugih kultura.	,696
	7 / Ne volim biti s ljudima iz drugih kultura.	,543
	15 / Često se osjećam beskorisnim / om u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,578
	18 / Ne bih prihvatio / la mišljenje ljudi iz drugih kultura.	,498
	20 / Mislim da je moja kultura bolja od drugih kultura.	,459
	9 / U interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam.	,383
	17 / Pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,-410
	1 / Uživam u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,-366
F A K T O R 3	8 / Poštujem vrijednosti ljudi iz drugih kultura.	,-685
	2 / Mislim da su ljudi iz drugih kultura uskogrudni.	,670
	11 / Obično ne formiram mišljenje na prvi pogled o sugovornicima iz drugih kultura.	,-581
	7 / Ne volim biti s ljudima iz drugih kultura.	,455
	18 / Ne bih prihvatio / la mišljenje ljudi iz drugih kultura.	,326
	20 / Mislim da je moja kultura bolja od drugih kultura.	,434
	9 / U interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam.	,315
F A K T O R 4	16 / Poštujem načine na koji se ponašaju ljudi iz drugih kultura.	,774
	23 / Često pokazujem svoje razumijevanje verbalnim ili neverbalnim znakovima sugovorniku/ici iz druge kulture.	,601
	13 / Ljudima iz drugih kultura pristupam bez predrasuda.	,531
	6 / U interakciji s ljudima iz drugih kultura mogu biti druželjubiv / a koliko to želim.	,441
	17 / Pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,358
	24 / Uživam u razlikama između mene i sugovornika / ice iz druge kulture.	,347
F A K T O R 5	14 / Vrlo sam obziran / na u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,662
	17 / Pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,572
	1 / Uživam u interakciji s ljudima iz drugih kultura.	,534
	24 / Uživam u razlikama između mene i sugovornika / ice iz druge kulture	,347
	11 / Obično ne formiram mišljenje na prvi pogled o sugovornicima iz drugih kultura.	,316

Faktor 1 ima sedam faktorskih težina iznad 0,4; faktor 2 ima također sedam; faktor 3 ima pet; faktor 4 ima četiri, faktor 5 ima četiri, a faktor 6 ima samo dvije faktorske težine iznad 0,4. Dobiveni rezultati nakon provedene rotacije faktora navode na zaključak da je struktura faktorskih opterećenja izmijenjena, odnosno da su faktorska opterećenja bolje raspoređena što nije bio slučaj kod nerotirane matrice. Struktura faktorskih opterećenja nakon provedene varimax rotacije omogućila nam je bolju interpretaciju faktora u odnosu na inicijalnu faktorsku matricu. S obzirom da faktor šest ima samo dvije faktorske težine iznad 0,4 ovaj faktor nećemo uzeti u daljnju obradu s obzirom da ima mali broj faktorskog opterećenja, te ćemo zadržati pet faktora za nastavak obrade.

Prije interpretacije dobivenih faktora, provjerili smo je li potrebno napraviti postupak pročišćavanja mjerne skale. Određivanjem komunalne varijance ili zajedničke varijabilnosti, dobili smo analizu srodnosti, zajedničkim faktorima objašnjen dio varijance za svaku varijablu/tvrđnju, te možemo zaključiti da se sve varijable uklapaju u svoju komponentu/faktor sa ostalim varijablama, jer im je faktorska težina iznad 0,4; odnosno nalaze se u rasponu od ,411 do ,660; te za nastavak istraživanja zadržavamo sve 24 varijable. Interpretacija faktora polazi od matrice faktorske strukture nakon provedene rotacije faktora i identificiranja varijabli koje imaju visoka apsolutna opterećenja na isti faktor.

Iz dobivenih rezultata je vidljivo da pojedina varijabla ima značajna faktorska opterećenja na više faktora, te da su rasponi zasićenja varijabli i pozitivni i negativni (tablica 6). Takvi podaci nam omogućavaju lakšu interpretaciju faktora. Naime, kod pozitivnog opterećenja varijable faktor i varijabla su pozitivno povezani, a u suprotnom slučaju negativno te nam govori što taj faktor ne predstavlja. Na temelju pet izlučenih faktora, te pripadajućih varijabli karakterističnih za svaki pojedini faktor i njihovih faktorskih opterećenja izdvojili smo pet dimenzija interkulturalne osjetljivosti nastavnika (slika 1).

Dimenzija 1: *povjerenje* određuje pouzdanost sudionika u interkulturalnim interakcijama. Raspon zasićenja varijabli kreće se u ortogonalnoj projekciji od -,377 do ,714. Najveću pozitivnu zasićenost ima tvrdnja 21/Često dajem sigurne odgovore u interakciji sa sugovornikom/icom iz druge kulture (,714) što ukazuje da postoji veliko povjerenje u međusobnoj interakciji te da se komunikacije odvija bez suzdržavanja i prepreka. Nadalje, najveću negativnu zasićenost ima kod tvrdnje 4/Jako mi je teško govoriti pred ljudima iz drugih kultura (-,649), što nas upućuje na zaključak da je među pripadnicima različitih kultura prisutna sloboda izražavanja. Ostale tvrdnje koje ovu dimenziju objašnjavaju su: prilično sam siguran/na u sebe u interakciji s ljudima iz drugih kultura; osjećam se sigurno u interakciji s ljudima iz drugih kultura; uvijek znam što reći u interakciji

SLIKA 1 FAKTORSKE DIMENZIJE

s ljudima iz drugih kultura; u interakciji s ljudima iz drugih kultura mogu biti druželjubiv/a koliko to želim; u interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam; često se osjećam beskorisnim/om u interakciji s ljudima iz drugih kultura.

Dimenzija 2: *uživanje* koje određuju dvije vrste reakcija (pozitivnu ili negativnu) sudionika kroz komunikaciju s ljudima iz različitih kultura. Ortogonalne projekcije varijabli kreću se od , -366 do ,747. Tvrdnja 22/ Izbjegavam situacije u kojima ću morati imati posla s ljudima iz drugih kultura (zasićenost ,747) potvrđuje visoki stupanj uživanja u međusobnoj interakciji te se ne stvaraju nepoželjne situacije u kojima bi došlo do nerazumijevanja ili konflikta. Tvrdnje koje ovu dimenziju objašnjavaju su: često postanem malodušan/na kad sam s ljudima iz drugih kultura; ne volim biti s ljudima iz drugih kultura; često se osjećam beskorisnim/om u interakciji s ljudima iz drugih kultura; ne bih prihvatio/la mišljenje ljudi iz drugih kultura; mislim da je moja kultura bolja od drugih kultura; u interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam; pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura; uživam u interakciji s ljudima iz drugih kultura.

Dimenzija 3: *poštivanje*, opisuje kako se sudionici ponašaju u interkulturalnoj interakciji. Ortogonalne projekcije varijabli ove dimenzije kreću se od , -685 do ,670 a objašnjavaju je ove tvrdnje: poštujem vrijednosti ljudi iz drugih kultura; mislim da su ljudi iz drugih kultura uskogrudni; obično ne formiram mišljenje na prvi pogled o sugovornicima iz drugih kultura; ne volim biti s ljudima iz drugih kultura; ne bih prihvatio/la mišljenje ljudi iz drugih kultura; mislim da je moja kultura bolja od drugih kultura; u interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam.

Dimenzija 4: *angažiranje*, definira postojanje različitih osjećaja kod svakog sudionika kada se nalaze u procesu interkulturalne komunikacije. Kod ove faktorske dimenzije ortogonalne projekcije varijabli kreću se od ,347 do ,774. Najveću zasićenost ima tvrdnja 16/Poštujem načine na koji se ponašaju ljudi iz drugih kultura. Ostale tvrdnje koje određuju ovu dimenziju su: često pokazujem svoje razumijevanje verbalnim ili neverbalnim znakovima sugovorniku/ici iz druge kulture; ljudima iz drugih kultura pristupam bez predrasuda; u interakciji s ljudima iz drugih kultura mogu biti druželjubiv/a koliko to želim; pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura; uživam u razlikama između mene i sugovornika/ice iz druge kulture.

Dimenzija 5: analizirajući sadržaj varijabli koje definiraju peti faktor, vidljivo je kako je riječ o tvrdnjama koje opisuju napore koje sudionici ulažu u razumijevanje što se događa u procesu interkulturalne interakcije, stoga je ovaj faktor moguće definirati dimenzijom *pažnja*. Raspon zasićenja varijabli ove faktorske dimenzije u ortogonalnoj projekciji kreće se od ,316 do ,662 a objašnjavamo je ovim tvrdnjama: pokušavam dobiti što više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura; uživam u interakciji s ljudima iz drugih kultura; uživam u razlikama između mene i sugovornika/ice iz druge kulture; obično ne formiram mišljenje na prvi pogled o sugovornicima iz drugih kultura. Opisujući ovu dimenziju, tvrdnja 14/Vrlo sam obziran/na u interakciji s ljudima iz drugih kultura, koja ima najveće faktorsko opterećenje (,662) opisuje odnos međusobnog uvažavanja između pripadnika različitih kultura.

Strukture svih pet faktorskih dimenzija prikazane su u tablici 7.

TABLICA 7 STRUKTURA DOBIVENIH FAKTORSKIH DIMENZIJA

Faktorske dimenzije	Redni broj tvrdnje/stava
POVJERENJE	21, 3, 10, 4, 5, 6, 9, 15
UŽIVANJE	9, 22, 12, 15, 7, 18, 20, 17, 1
POŠTIVANJE	9, 7, 18, 20, 8, 2, 11
ANGAŽIRANJE	6, 16, 23, 13, 17, 24
PAŽNJA	11, 14, 17, 1, 24

Usporedimo li dobivene faktorske dimenzije koji definiraju interkulturalnu osjetljivost nastavnika kroz stupnjeve interakcije, te varijable koje ih opisuju, vidljivo je kako potpuno iste varijable opisuju različite dimenzije interkulturalne osjetljivosti. Razlike su ustanovljene u rasponu, odnosno zasićenju faktora u pojedinim varijablama, što ćemo u nastavku opisati.

Varijable 15 „Često se osjećam beskorisnim/om u interakciji s ljudima iz drugih kultura”, u prvoj faktorskoj dimenziji: *povjerenje*, ima negativni predznak $-0,377$ koji opisuje pouzdanost sudionika u interkulturalnim interakcijama, dok u drugoj dimenziji: *uživanje*, ima pozitivan predznak $0,578$ određujući vrstu reakcije sudionika kroz komunikaciju s ljudima iz različitih kultura.

Varijable 9 „U interakciji s ljudima iz drugih kultura lako se uzrujam”, ima negativni predznak $-0,419$ u faktorskoj dimenziji: *povjerenje*, određujući negativnu povezanost s faktorom, dok u dimenziji 2: *uživanje*, ima pozitivan predznak $0,383$ opisujući pozitivnu reakciju u komunikaciji s ljudima iz drugih kultura, te u faktorskoj dimenziji 3: *poštivanje*, ima pozitivan predznak $0,315$ a opisuje kako se sudionici ponašaju u interkulturalnoj interakciji, određuje kako se orijentiraju ili toleriraju prema različitim kulturama i razmišljanjima.

Varijable 11 „Obično ne formiram mišljenje na prvi pogled o sudionicima iz drugih kultura”, u dimenziji *poštivanje*, ima negativni predznak $-0,581$, što označava suprotan stav, dok u dimenziji: *pažnja*, ima pozitivan predznak $0,316$ i opisuje napore koje sudionici ulažu u razumijevanje što se događa u procesu interkulturalne interakcije.

Varijable 24 „Uživam u razlikama između mene i sugovornika/ice iz druge kulture” nalazi se u dvije faktorske dimenzije: kod dimenzije *angažiranje* je s pozitivnim predznakom $0,347$ opisujući postojanje različitih osjećaja kod svakog sudionika u procesu interkulturalne komunikacije, dok u dimenziji: *pažnja*, ima isto pozitivni predznak $0,504$ ali sa većom zasićenošću i opisuje napore koje sudionici ulažu u razumijevanje što se događa u procesu interkulturalne interakcije.

Tvrđnja 17 „Pokušavam dobiti što je moguće više informacija u interakciji s ljudima iz drugih kultura”, u dimenziji *uživanje*, opisuje s negativnim predznakom $-0,410$ reakciju sudionika kroz komunikaciju s

ljudima iz različitih kultura; dok u dimenziji *angažiranje*, ima pozitivnu zasićenošću $0,358$ te označava osjećaje svakog sudionika u procesu interkulturalne komunikacije; osim toga ova ista tvrdnja određuje i dimenziju *pažnja*, opisujući napore koje sudionici ulažu u razumijevanje interkulturalne interakcije, a ima zasićenošću faktora $0,572$.

Tvrđnja 1 „Uživam u interakciji s ljudima iz drugih kultura” kod dimenzije *uživanje* ima zasićenošću $-0,366$ i opisuje reakciju sudionika u interkulturalnoj interakciji, dok kod dimenzije *pažnja* ima pozitivan predznak i zasićenošću $0,534$ čime se naglašava visok stupanj pozitivnih osjećaja koje ostvaruju u međusobnoj interakciji.

Usporedba faktorskih dimenzija

Chen i Starosta (2000) tvrde da svaki konstruirani faktor između sudionika u interkulturalnoj komunikaciji obilježava afektivnu dimenziju interkulturalnih kompetencija. Autori mjernog instrumenta, ISS/Skale interkulturalne osjetljivosti, Chen i Starosta (1996, 2000) su u svojoj studiji o interkulturalnoj osjetljivosti dobili rezultate faktorskih dimenzija grupirane u pet faktora interakcije, te ih nazvali: povjerenje, uživanje, poštivanje, angažiranje i pažnja, a u nastavku rada usporedili smo ih s rezultatima dobivenim faktorskom analizom u našem istraživanju (tablica 8). Provedenom faktorskom analizom, uz korištenje istovjetnog instrumenta, dobili smo pet jasnih dimenzija interkulturalne osjetljivosti nastavnika, čime su se potvrdile faktorske dimenzije koje su opisali u svojoj studiji Chen i Starosta.

Međutim, s obzirom na kontekst našeg istraživanja, odnosno povijesna obilježja naše zemlje, kulturnu različitost, odgoj i obrazovanje, te politike i prakse odgojno-obrazovnog sustava kojem pripadamo, nailazimo na različitost u strukturi naših faktora u odnosu na faktorske strukture Chen i Staroste. Prisutna je različitost grupiranja tvrdnji po faktorskim dimenzijama. Uočavamo da u rezultatima našeg istraživanja ista varijable ima značajna faktorska opterećenja na nekoliko faktora, kao i postojanje pozitivnih i negativnih opterećenja varijabli što ukazuje na veći stupanj interkulturalne osjetljivosti između osoba koje pripadaju različitim kulturama kada se nalaze u međusobnoj interakciji. Naime, u studiji Chena i Staroste faktori su imali izlučene varijable

TABLICA 8 USPOREDBA FAKTORSKIH DIMENZIJA DOBIVENIH PREMA ISTRAŽIVANJIMA CHEN I STAROSTA I PREMA DRANDIĆ

Rezultati istraživanja Chen i Starosta		Rezultati istraživanja Drandić	
Faktorska dimenzija	redni broj tvrdnje/stava	Faktorska dimenzija	redni broj tvrdnje/stava
POVJERENJE	3; 4; 5; 6; 10	POVJERENJE	21, 3, 10, 4, 5, 6, 9, 15
UŽIVANJE	9; 12; 15	UŽIVANJE	9, 22, 12, 15, 7, 18, 20, 17, 1
POŠTIVANJE	2; 7; 8; 16; 18; 20	POŠTIVANJE	9, 7, 18, 20, 8, 2, 11
ANGAŽIRANJE	1; 11; 13; 21; 22; 23; 24	ANGAŽIRANJE	6, 16, 23, 13, 17, 24
PAŽNJA	14; 17; 19	PAŽNJA	11, 14, 17, 1, 24

samo pozitivnog predznaka, što je ukazivalo na pozitivno povezivanje faktora i varijable. Isto tako, za razliku od našeg istraživanja, kod Chena i Staroste u faktorskim dimenzijama nije bilo istih varijabli koje bi opisivale više različitih faktora, već su 24 varijable ravnomjerno raspoređene u svih pet faktorskih dimenzija bez ponavljanja istih tvrdnji.

S obzirom na usporedivost rezultata istraživanja faktorskih dimenzija nije uočena značajna razlika u opisivanju između faktorskih dimenzija dobivenih u našem istraživanju i dimenzija interkulturalne osjetljivosti nastavnika prema istraživanju Chen i Starosta.

Zaključak

Faktorskom analizom 24 varijable/tvrdnje koje tumače interkulturalnu osjetljivost nastavnika primarnog obrazovanja i nastavnika predmetne nastave, izlučili smo pet faktora. Na osnovu pripadajućih varijabli karakterističnih za svaki pojedini faktor i njihovih faktorskih opterećenja odredili smo pet dimenzija interkulturalne osjetljivosti nastavnika, kako slijedi:

- *dimenzija povjerenje* – ovu dimenziju određuje pouzdanost sudionika u interkulturalnim interakcijama kroz često davanje sigurnih odgovora, osjećaja sigurnosti u sebe, spremnosti na međusobnu komunikaciju
- *dimenzija uživanje* – opisuje reakciju sudionika u interkulturalnoj komunikaciji kroz želju za druženjem s drugim kulturama, otvorenost, prihvaćanje različitih mišljenja, učenje o drugim kulturama, te interakciju bez barijera
- *dimenzija poštivanje* – objašnjava kako se sudi-

onici ponašaju u interkulturalnoj interakciji, poštuju vrijednosti drugih kultura i načine ponašanja ljudi iz drugih kultura, ne formiraju mišljenje na prvi pogled, ne uzrujavaju se kada su u manje poznatim situacijama, prihvaćaju mišljenja ljudi iz drugih kultura, te smatraju da su sve kulture jednako važne i ne ističu vlastitu kulturu iznad drugih kultura

- *dimenzija angažiranje* – definira postojanje različitih osjećaja kod svakog sudionika u procesu interkulturalne komunikacije uz poštivanje različitosti, pristupanja bez predrasuda, informiranja o različitim kulturama, druželjivosti te uživanja u razlikama među kulturama
- *dimenzija pažnja* – opisuje napore koje sudionici ulažu u razumijevanje što se događa u procesu interkulturalne interakcije, obzirnost prema pripadnicima drugih kultura, uživanje u međusobnoj interakciji i razlikama među kulturama.

Faktorske dimenzije povjerenje i pouzdanost, uživanje u komunikaciji, poštivanje i prihvaćanje kulturnih razlika, angažiranje i sudjelovanje u interakciju, te razumijevanje i pažnja prema kulturno drugačijima, usmjerene su na razvijanje i poticanje interkulturalnih kompetencija, posebno interkulturalne osjetljivosti nastavnika kroz sposobnost prihvaćanja, poštivanja, priznavanja, tolerancije i integriteta kulturnih razlika. Kako je cilj interkulturalnog obrazovanja stjecanje znanja o različitim kulturama, prihvaćanje i upoznavanje drugih, interakcija s njima, stvarnost, odnosno prisutnost kulturnih razlika u razredu neprestano zahtijeva od nastav-

nika stvaranje okruženja u kojem će svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa (i učenici i nastavnici) ravnopravno sudjelovati i uspješno komunicirati. Stoga interkulturalne kompetencije, posebno interkulturalna osjetljivost, smatraju Chen i Starosta

(1998, 231) predstavlja „aktivnu želju za motivacijom samoga sebe u cilju razumijevanja, cijenjenja i prihvaćanja različitosti kroz kulture”, koju čini više međusobno povezanih dimenzija koje osiguravaju učinkovitu međukulturalnu interakciju.

Literatura

- Bennett, M.J. (1993), *Towards Ethnorelativism: A Developmental Approach to Training for Intercultural Sensitivity*. U: Paige, M. R. (ur.), *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press, str. 21-71.
- Bennett, M.J. (2004), *Becoming Interculturally Competent*. U: Wurzel, J. (ur.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education 2nd ed.*, Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, str. 62-77.
- Bhawuk, D.P.S. i Brislin, R. (1992), The measurement of intercultural sensitivity Using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations* [online], 16(4). Dostupno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/014717679290031O> 15.02.2014.]
- Burbules, N.C. (1991), Continuity and diversity in philosophy of education. *Educational Theory*, 41 (3), 257-263.
- Byram, M. (2008), Education for intercultural citizenship: language teaching and education for citizenship – in Europe and beyond. U: Doff, S., Hüllen, W. i Klippel, F. (ur), *Visions of Language in Education. Visionender Bildung durch Sprachen*. Berlin: Langenscheidt, str. 65-75.
- Chen, G.M. i Starosta, W.J. (2004), Communication among cultural diversities: A Dialogue. *International and Intercultural Communication Annual*, 27, 3-16.
- Chen, G.M. i Starosta, W.J. (2000), The development and validation of the International communication sensitivity scale. *Human Communication*, 3, 2-14.
- Chen, G.M., i Starosta, W.J. (1998), A review of the concept of intercultural awareness. *Human Communication*, 2, 27-54.
- Chen, G.M., i Starosta, W.J. (1996), *Intercultural communication competence: A synthesis*. *Communication Yearbook*, 19, str. 353-384.
- Drandić, D. (2012), Interkulturalne kompetencije nastavnika i barijere u interkulturalnoj komunikaciji. U: Posavec, K. i Sablić, M. (ur.) *Pedagogija i kultura – Interkulturalna pedagogija: prema novim razvojjima znanosti o odgoju*. Zagreb: Hrvatsko pedagojsko društvo, str. 83-92.
- Drandić, D. (2010), Tradicijska glazba u kontekstu interkulturalnih kompetencija učitelja. *Pedagojska istraživanja*, 7(1), 95-108.
- Gundara, J. (2008), Civilisational knowledge, interculturalism and citizenship education. *Intercultural Education Journal* 19(6), 469-479.
- Hammer, M., Bennet, M., i Wiseman, R. (2003), Measuring intercultural sensitivity: the intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 421-443.
- King, P.M. i Baxter Magolda, M.B. (2002), Toward a developmental model of intercultural maturity: an holistic approach to collegiate to collegiate education. U: Rust, C. (ed.), *Improving student learning: Vol. 10. Improving student learning theory and practice – 10 years on*. Oxford: The Oxford Centre for Staff and Learning Development, str. 269-284.
- Mahon, J. (2006), Under the invisibility cloak? Teacher understanding of cultural difference. *Intercultural Education*, 17(4), 391-405.
- Parekh, B. (2000), *Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity and Political Theory*. Harvard University Press.
- Perry, L. & Southwell, L. (2011), Developing intercultural understanding and skills: models and approaches in Intercultural Education. *Intercultural Education*, 22 (6), 453-466.

- Piršl, E. (2011), Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *Pedagoški istraživanja*, 8(1), 53-70.
- Piršl, E. (2007), Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije. U: Previšić, V. i suradnici (ur.), *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, str.275-291.
- Sandberg, B. i Vincze, Z. (2008), Building intercultural competences in a multicultural Classroom – Requirements for teachers and universities [online] Dostupno na: <http://eiba2008.ttu.ee/public/Papers/112.pdf> [15.02.2014.]
- Sleeter, C.E. (1996), *Multicultural education as social activism*. State University of New York Press.
- Spajić-Vrkaš, V. (2003), *All European Study on Policies for Education for Democratic Citizenship: Croatia: Follow-up to the Stocktaking Research on Policies for Education for Democratic Citizenship in Southeast Europe: Country Report: Croatia*. Zagreb: Research and Training Centre for Human Rights and Democratic Citizenship, Faculty of Philosophy University of Zagreb i Strasbourg: Council of Europe.